

Księga Nahuma

Księga Nahuma stwarza wiele trudności dla czytelnika chrześcijańskiego. Może szokować zachwyty Nahuma nad końcem krwawego miasta, jakim jest Niniwa, przy równoczesnym braku jakiegokolwiek słowa odnoszącego się do grzechów Judy. Te trudności w lekturze dobrze oddaje L. Alonso Schökel: „Nahum zachwyca nas jako poeta, natomiast zasmuca jako prorok” (*I Profeti*, Roma 1984, 1227). Księga Nahuma jest wielokrotnie cytowana w Starym Testamencie, bez problemu została przyjęta do kanonu żydowskiego. Tłumaczy się to faktem, iż zgodnie z kryterium rozpoznawania prawdziwego i fałszywego proroka (por. Pwt 18,21-22), słowa Nahuma zapowiadające upadek Niniwy zrealizowały się w całości, potwierdzając tym samym wiarygodność Nahuma jako proroka. Ojcowie Kościoła odwoływali się do Nahuma, interpretując go jako słowo pociechy dla prześladowanych chrześcijan, traktując zaś Niniwę jako symbol zła (D. Scaiola, *I Dodoci profeti*, 128).

1. Osoba proroka

Nic nie wiemy o Nahumie poza tym, co mówi o nim tytuł księgi: Nahum z Elkosz (1,10). Imię pochodzi od rdzenia *nāḥam*, który użyty w koniugacji Piel znaczy „pocieszać”. Prorok byłby „pocieszony” upadkiem Niniwy, bądź też celem jego przepowiadania byłoby „pocieszenie” innych z tego samego powodu. Nie można wykluczyć, iż jego imię jest skrótem imienia teoforycznego *naḥûm-yah* – „oby Jahwe pocieszył”. Są też opinie (K. Spronk, *Nahum*, HCOT, Kampen 1997, 13), iż imię Nahum jest w istocie pseudonimem, za którym ukrywa się wysoki rangą urzędnik królewski z czasów Manassessa. Ponieważ król ten był proasyryjski, urzędnik sprzeciwiający się oficjalnej polityce króla posłużył się pseudonimem, by wypowiedzieć słowo krytyki. Jeszcze inni uważają że imię jest ironiczne, gdyż w samej księdze nie znajdzie się żadnego słowa pocieszenia.

Lokalizacja miejsca pochodzenia proroka, Elkosz, jest nieznana. Proponuje się trzy rozwiązania:

- Al Qus leżące na północ od Niniwy, w pobliżu Mosulu. Miejscowość o tej nazwie nie jest wspominana w żadnym tekście klinowym, dopiero w okresie arabskim nastął zwyczaj pielgrzymowania do tej miejscowości jako miejsca pochówku Nahuma. Gdyby przyjąć takie rozwiązanie, wówczas Nahum byłby potomkiem Izraelitów deportowanych do Asyrii po upadku Samarii w 722 r. przed Chr. Tym samym należałoby uznać Nahuma za naocznego świadka upadku Niniwy. Teza jest atrakcyjna, jednakże przeciw niej przemawiają przede wszystkim ogólnikowy wypowiedzi o królu asyryjski, jak również nieprecyzyjne opisy samej Niniwy.

- Św. Hieronim, a za nim inni, identyfikują Elkosz z El Kozeh leżącym w Galilei lub też z Kafarnaum (nazwa *kepar nahum* oznacza „miasto Nahuma”).

- Większość komentatorów opowiada się za pochodzeniem Nahuma z Judy, być może z samej Jerozolimy.

Dyskutuje się również nad czasem działalności Nahuma. Jedyne temat podejmowany przez proroka to upadek Niniwy, który miał miejsce w 612 r. Data jest historyczna, jakkolwiek pozostaje niejasne, czy Nahum zapowiada przyszłe wydarzenie, czy też celebruje fakt już dokonany. Nahum odnotowuje również upadek Teb (No-Amon) w 663 r. (Na 3,8). Zatem działalność Nahuma sytuowałaby się między 663 a 612 rokiem.

Jedni uważają, że Nahum wygłosiłby swoje wyrocznie po 627 r. a przed 612 r. W 627 r. umiera król Asyrii Assurbanipal, który byłby przywołany w Na 2,1 jako „nikczemnik, który nie przejdzie już więcej po tobie [=Juda]”. W świetle opisu oblężenia Niniwy w Na 2,4-6 miasto jeszcze się broni, a więc mowa jest o zdarzeniach sprzed 612 r.

Inni komentatorzy zwracają uwagę na fakt, iż Teby odzyskują swoją siłę ok. 654 r. Przywołanie Teb w Na 3,8 jaką ostrzeżenia dla Niniwy nie miałyby sensu po tej dacie. Co więcej, prorok dalej mówi o ucisku ze strony Asyrii, który zdecydowanie słabł dopiero po śmierci Assurbanipala.

Przyjmując to drugie stanowisko, iż Nahum działał między 663 a 654 rokiem, będzie on jedynym prorokiem znanym z okresu panowania króla Manassesesa (699-643). Słowa proroka byłyby zatem skierowane nie tylko przeciwko Niniwie, gdyż stanowiłyby ukrytą krytykę polityki proasyryjskiej tego króla (Alonso Schökel, *I Profeti*, 224-1225).

2. Gatunek literacki

Tytuł księgi (Na 1,1) oddany jest przez tłumacza Biblii Tysiąclecia następująco: „Wyrok (*mašša'*) na Niniwę. Księga (*sēper*) widzeń (*hāzôn*) Nahuma z Elkosz”. Wyrocznie Nahuma są zatem określone aż trzema terminami. Pewne trudności stwarza rozumienie pierwszego określenia *mašša'*. Pochodzi on od czasownika *nāšā'* („podnosić, dźwigać”) i może być pochodną idiomatycznego zwrotu *nāšā' qôl* („podnieść głos”, por. Sdz 9,7; Iz 24,14). Chodziłoby zatem o „wypowiedź” w sensie „wyroczni”. W księgach prorockich termin *mašša'* używany jest zwykle na określenie całej kolekcji wypowiedzi prorockich (por. Am 1,1; Za 9,1; 12,1; Ml 1,1) lub zbiorów wyroczeni przeciwko obcym narodom (por. szczególnie powracające wystąpienia tego terminu w Iz 13–23: 13,1; 14,28; 15,1; 17,1; 19,1; 21,1.11; 22,1; 23,1; por. 30,6). Treść Księgi Nahuma ma szczególny związek z wyroczeniami przeciwko obcym narodom.

Drugi termin *hāzôn* („widzenie”) jest terminem określającym w tytule wiele ksiąg prorockich: Is 1,1; Am 1,1; Abd 1; Ha 1,1. Zwraca uwagę tytuł Księgi Habakuka, z którą Nahum sąsiaduje w zbiorze Dwunastu Proroków: w obu bowiem księgach pojawia się w tytule termin *mašša'* i *hāzôn*.

W przypadku Księgi Nahuma jest jeszcze trzeci termin *sēper* („księga”). Poza Księgą Nahuma nie pojawia się w tytule żadnej innej księgi znajdującej się w Biblii Hebrajskiej. Jest on jednak w pełni uzasadniony ze względu na charakter literacki Księgi Nahuma.

W kontekście gatunków literackich użytych w Księdze Nahuma komentatorzy zwracają uwagę na psalm akrostychiczny w Na 1,2-8. Jest on niepełny, gdyż kończy się na literę *kaf*, do tego swoim stylem i tematyką odbiega od reszty zbioru. Większość komentatorów uważa, iż utwór ten został włączony w istniejący już tekst przypisywany Nahumowi (J. Nogalski, „The Redactional Shaping of Nahum 1 for the Book of the Twelve”, w: *Among the Prophets*, red. P.R. Davies – D.J.A. Clines, JSOT.S 1993, Sheffield 1993, 198). Formą i treścią przypomina typowy hymn teofanijny, porównywany często z hymnami na cześć Baala (np. motyw walki z morzem i rzekami w Na 1,4). Część egzegetów podejmuje próbę rekonstrukcji hipotetycznej kontynuacji tego poematu w kolejnych wierszach rozdz. 1 (K. Seybold, D.L. Christensen). Tłumacz BT rekonstruuje psalm akrostychiczny aż do w. 11 (litera *ayin*). Trzeba jednak zauważyć, iż w w. 9 zmienia się adresat („wy”), zaś sama sceneria krytykowanych zdarzeń ma wymiar zdecydowanie ziemski (w w. 10 być może powygnaniowa aluzja do pijaństwa związanego ze świętem Bachusa; w. 11 aluzja historyczna do króla Asyrii) (por. J. Lemański, „Szukajcie dobra”, 159-160). Większość badaczy jest zdania, iż akrostych został przywołany tylko w połowie, gdyż korespondował z resztą księgi, nadając prorocत्वu Nahuma wymiar bardziej uniwersalistyczny.

3. Struktura i redakcja Księgi Nahuma

James D. Nogalski wyróżnia szereg warstw redakcyjnych w Księdze Nahuma, jednakże dostrzega obejmującą całość strukturę chiastyczną. Wyraża przekonanie, że akrostychiczny poemat otwierający księgę został włączony po wygnaniu babilońskim.

Wprowadzenie 1,1-8 Akrostychiczny hymn teofanijny

Przejście 1,9-10 Powygnaniowe połączenie ze starszym tekstem

- A 1,11-12a Liczebna siła Niniwy nie uratuje jej przed zagładą
- B 1,14 Przygotowanie grobu dla króla Asyrii
- C 2,4-14 Pierwszy opis zagłady Niniwy
- C' 3,1-15 Drugi opis zagłady Niniwy
- A' 3,16-17 Liczebna siła Niniwy nie uratuje jej przed zagładą
- B' 3,18-19 Szydercza pieśń żałobna nad grobem króla Asyrii

Nogalski uznaje późniejsze „uzupełnienia” (*accretions*) za „mieszankę aluzji i cytatów z Iz 52 jako obietnic dla Syjonu i Judy” (J.D. Nogalski, „The Redactional Shaping of Ha 1”, 198).

Jak w świetle tej struktury można odczytać proces redakcji Księgi Nahuma? Późny przedwygnaniowy tekst, pochodzący z czasów Nahuma lub tuż po nim, został poddany późniejszej redakcji, w ramach której otrzymał wprowadzenie (1,2-8)¹, przejście do starszej kolekcji (1,9-10) i późniejsze uzupełnienia wspomniane wyżej. Jednym z argumentów za tymi dwiema recenzjami jest podwójny tytuł. Starszy zbiór nosił nagłówek „wyrocznia (*maśśa* ’) dotycząca Niniwy”, do którego późniejszy redaktor dodał imię proroka: Nahum z Elkosz. Drugi nagłówek określający dzieło jako „księgę” (*sēper*) sugerują, że redaktor otrzymał je formie spisanej.

4. Teologia Księgi Nahuma

„Pocieszenie”, które przynosi Nahum, przyjmuje formę spisanego orędzia zawierającego jego wizję rzeczywistości. To orędzie jest uwarunkowane historycznie, co wynika z odniesień do Niniwy i Teb. Jednakże spisane proroctwo może być odniesione do różnych sytuacji w których zła zdaje się dominować nad dobrem. W tym kontekście Niniwa nie jest tylko historycznym miastem, lecz przejmuje walor symboliczny. Niniwa jawi się symbolem opresyjnej potęgi, która panowała przez ponad wiek na terenie Syro-Palestyny. Niniwa jest odpowiedzialna za zniszczenie Samarii w 722 r., co kładzie kres Królestwu Izraela.

Nahum zwraca uwagę na pewien aspekt rzeczywistości często pomijany w modlitwie do Boga. Prosi się Boga, żeby położył kres przemocy, jednakże zapomina się, iż to pociąga za sobą konieczność usunięcia ciemności. Stąd przemoc, o której mówi prorok, tak bardzo gorsząca współczesnego czytelnika, w rzeczywistości jest przedstawiona jako realizacja Bożej sprawiedliwości, która z jednej strony wybawia lud, a z drugiej kładzie kres niszczącej, opresyjnej i niehumanitarnej potędze.

Nahum, zapowiadając pokonanie zła, nie oczekuje – podobnie jak Habakuk i Sofoniasz, którzy po nim następują w zbiorze Dwunastu Proroków – na ludzkiego króla, Mesjasza, który zwyciężyłby zło i usunąłby ciemności. Ci trzej prorocy odwołują się do początków monarchii, głosząc, że jedynym królem jest Bóg.

Księga Nahuma wyróżnia fenomen intertekstualności, w tym wypadku cytowania, przywoływania innych tekstów prorockich. Zostały już odnotowane formalne nawiązania Nahuma do Izajasza, do których należy dołączyć powiązania tematyczne, wynikające z faktu, że Nahum wydaje się reinterpretować niektóre wyrocznie Izajasza (m.in. Na 3,1 i Iz 14,24-27; Na 1,13 i Iz 9,3 itd., por. K. Spronk, *Nahum*, s. 7-8). Nahum odwoływałby się zatem nie tylko do początków monarchii, ale wchodziłby w dialog z klasycznymi prorokami, na czele z Izajaszem. Dostrzega się wyraźne związki między Nahumem i Habakukiem oraz między Nahumem i Jonaszem. Historia

¹ Badacze uznają ww. 2b-3a za wtórne teologiczne uzupełnienie, które tłumaczy, kim jest autor zapowiadanej dalej kary – to Jahwe, Bóg Izraela, jak również wyjaśnia, że Boża sprawiedliwość może się opóźnić, ale jest nieunikniona (P.L. Redditt, *Introduction to the Prophets*, Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K. 2008, 290),

Jonasza dotyczy również Niniwy, która słyszy podobne słowo kary, jednakże jego finał jest całkowicie inny. Nahum i Jonasz przynoszą dwa różne rozwiązania tego samego problemu, jakim jest ucisk ze strony obcej potęgi.

Należy wreszcie podkreślić, iż Nahum jest kunsztownym poetą. Św. Hieronim podkreślał, iż hebrajski tekst Na 3,1-4 opisujący walkę na błoniach Niniwy jest tak piękny, iż nie zdoła go oddać właściwie żadne tłumaczenie. Poetyckość proroctw Nahuma zdaje się stanowić ich klucz interpretacyjny. Wyrocznie Nahuma to to „poezja oporu” (D. Scaiola, *I Dodici Profeti*, 132), która stwarza wyimaginowany świat przeciwstawiający się obecnemu. Przy takim założeniu słowa Nahuma pełne nienawiści wobec Niniwy, tak odrzucające współczesnego czytelnika, mają jasny cel polityczny. Sugerując, że Assyria może zostać złamana przez potęgę Boga, Nahum daje nadzieję Judzie, jak i wszystkim doświadczającym podobnych sytuacji, oraz dodaje siły do wytrwania w tak beznadziejnym położeniu.